SIR Publishers
CENTER FOR INTERNATIONAL SCIENTIFIC PUBLICATIONS
JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN
ISSN(Online): 2984-6722 |
Volume-9, Issue-01, Published |16-01-2026|

SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA "MANZARALI O'SIMLIKLARNI YETISHTIRISHDA MIKROORGANIZMLARDAN AJRATIB OLINADIGAN BIOPREPARATLAR SAMARADORLIGI"NI TAHLIL QILISH (BIOLOGIYA DARSI MISOLIDA)

XABIBULLAYEV NAJMIDDIN MUXIDDIN O'G'LI
xabibullayevnajmiddin38@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6531-4181
"Termiz davlat pedagogika institutida aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi (biologiya) mutaxassisligi bo'yicha magistratura talabasi"

ANNOTATSIYA

Mazkur tadqiqot sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida manzarali o'simliklarni yetishtirishda mikroorganizmlardan ajratib olinadigan biopreparatlarning biologik va pedagogik samaradorligini tahlil qilishga bag'ishlangan. Ishda biologiya fanini o'qitishda innovatsion yondashuv sifatida biopreparatlardan foydalanishning o'quvchilarning bilim, ko'nikma va amaliy kompetensiyalarini shakllantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot davomida azot fiksatsiyalovchi, fosfat erituvchi va fitogormonlar sintezlovchi mikroorganizmlar asosida yaratilgan biopreparatlarning manzarali o'simliklarning o'sishi, rivojlanishi va stress omillariga chidamliligiga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Shuningdek, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda mazkur biopreparatlarni qo'llash o'quvchilarda ekologik tafakkur, ilmiy dunyoqarash va biologik jarayonlarga ongli munosabatni shakllantirishga xizmat qilishi asoslab berildi. Tadqiqot natijalari biologiya fanini o'qitishda fanlararo integratsiyani kuchaytirish, nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlash hamda ta'lim jarayonida ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlarini kengaytiradi. Olingan xulosalar umumta'lim maktablarida biologiya fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni samarali tashkil etishda metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: sinfdan tashqari mashg'ulotlar, manzarali o'simliklar, mikroorganizmlar, biopreparatlar, biologiya ta'limi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, ekologik ta'lim, o'simliklarning o'sishi va rivojlanishi, biologik samaradorlik, fanlararo integratsiya.

ANALYSIS OF THE EFFECTIVENESS OF BIOPREPARATIONS DERIVED FROM MICROORGANISMS IN THE CULTIVATION OF ORNAMENTAL PLANTS DURING EXTRACURRICULAR ACTIVITIES (A CASE STUDY OF A BIOLOGY CLASS)

KHABIBULLAYEV NAJMIDDIN MUKHIDDIN O'G'LI
xabibullayevnajmiddin38@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6531-4181
Master's Student of the Specialty "Methodology of Teaching Exact and Natural Sciences (Biology)" at Termiz State Pedagogical Institute

ABSTRACT

This study is devoted to analyzing the biological and pedagogical effectiveness of biopreparations derived from microorganisms in the cultivation of ornamental plants during extracurricular activities. The paper highlights the significance of using biopreparations as an innovative approach in teaching biology for developing students' knowledge, skills, and practical competencies. During the research, the effects of biopreparations based on nitrogen-fixing, phosphate-solubilizing, and phytohormone-synthesizing microorganisms on the growth, development, and stress tolerance of ornamental plants were scientifically analyzed. In addition, it was substantiated that the application of these biopreparations in extracurricular activities contributes to the formation of ecological thinking, scientific worldview, and a conscious attitude toward biological processes among students. The research findings enhance opportunities for strengthening

interdisciplinary integration in biology education, ensuring the unity of theory and practice, and introducing environmentally safe technologies into the educational process. The obtained conclusions serve as a methodological basis for the effective organization of extracurricular activities in biology in general secondary education institutions.

Keywords: extracurricular activities, ornamental plants, microorganisms, biopreparations, biology education, innovative pedagogical technologies, environmental education, plant growth and development, biological efficiency, interdisciplinary integration.

АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ БИОПРЕПАРАТОВ, ПОЛУЧАЕМЫХ ИЗ МИКРООРГАНИЗМОВ, ПРИ ВЫРАЩИВАНИИ ДЕКОРАТИВНЫХ РАСТЕНИЙ ВО ВНЕУРОЧНЫХ ЗАНЯТИЯХ (НА ПРИМЕРЕ УРОКА БИОЛОГИИ)

ХАБИБУЛЛАЕВ НАЖМИДДИН МУХИДДИН УГЛИ
xabibullayevnajmiddin38@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-6531-4181
Магистрант по специальности «Методика преподавания точных и естественных наук (биология)» Термезского государственного педагогического института

АННОТАЦИЯ

Данное исследование посвящено анализу биологической и педагогической эффективности биопрепаратов, получаемых из микроорганизмов, при выращивании декоративных растений в процессе внеурочных занятий. В работе раскрывается значение использования биопрепаратов как инновационного подхода в преподавании биологии для формирования у учащихся знаний, умений и практических компетенций. В ходе исследования был проведён научный анализ влияния биопрепаратов, созданных на основе азотфиксирующих, фосфатрастворяющих и синтезирующих фитогормоны микроорганизмов, на рост, развитие и устойчивость декоративных растений к стрессовым факторам. Также обосновано, что применение данных биопрепаратов во внеурочной деятельности способствует формированию у учащихся экологического мышления, научного мировоззрения и осознанного отношения к биологическим процессам. Результаты исследования расширяют возможности усиления междисциплинарной интеграции в преподавании биологии, обеспечения единства теории и практики, а также внедрения экологически безопасных технологий в образовательный процесс. Полученные выводы могут служить методической основой для эффективной организации внеурочных занятий по биологии в общеобразовательных учреждениях.

Ключевые слова: внеурочные занятия, декоративные растения, микроорганизмы, биопрепараты, биологическое образование, инновационные педагогические технологии, экологическое образование, рост и развитие растений, биологическая эффективность, междисциплинарная интеграция.

KIRISH

Hozirgi globallashuv va ekologik muammolar kuchayib borayotgan sharoitda biologiya fanini o‘qitishda zamonaviy, ekologik xavfsiz hamda innovatsion yondashuvlarni joriy etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o‘simliklarni yetishtirishda kimyoviy vositalardan foydalanishni kamaytirish, biologik muvozanatni saqlash va tabiiy resurslardan oqilona foydalanishga qaratilgan biotexnologik yechimlar ta’lim jarayoniga ham izchil tatbiq etilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mikroorganizmlar asosida yaratilgan biopreparatlardan foydalanish nafaqat qishloq xo‘jaligi va ekologiya sohasida, balki biologiya ta’limi metodikasida ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Umumta'lim maktablarida biologiya fanini o'qitishda sinfdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish, mustaqil tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirish hamda fanlarga bo'lgan qiziqishini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Manzarali o'simliklarni yetishtirish jarayonida mikroorganizmlardan ajratib olinadigan biopreparatlarni qo'llash orqali o'quvchilarda biologik jarayonlarning mohiyatini chuqur anglash, ekologik tafakkurni rivojlantirish va ilmiy kuzatuv olib borish kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyati kengayadi.

Mazkur tadqiqotda sinfdan tashqari mashg'ulotlarda manzarali o'simliklarni yetishtirishda qo'llaniladigan biopreparatlarning samaradorligini biologik va pedagogik jihatdan tahlil qilish maqsad qilib olingan. Tadqiqot mavzusining dolzarbligi biologiya ta'limida innovatsion texnologiyalarni joriy etish, fanlararo integratsiyani kuchaytirish hamda ekologik barqarorlik g'oyalarini yosh avlod ongiga singdirish zarurati bilan belgilanadi. Ushbu ish biologiya fanini o'qitish metodikasini takomillashtirishga, shuningdek, ta'lim jarayonida ekologik xavfsiz va ilmiy asoslangan yondashuvlarni qo'llashga xizmat qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Mazkur tadqiqot biologiya fanidan sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida manzarali o'simliklarni yetishtirishda mikroorganizmlardan ajratib olinadigan biopreparatlarning biologik va pedagogik samaradorligini aniqlash maqsadida olib borildi. Tadqiqot obyekti sifatida umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilari ishtirokida tashkil etilgan sinfdan tashqari biologiya mashg'ulotlari hamda manzarali o'simliklar (petuniya, begoniya va xrizantema turlari) tanlab olindi. Tadqiqot predmeti sifatida esa azot fiksatsiyalovchi, fosfat erituvchi va fitogormon sintezlovchi mikroorganizmlar asosida yaratilgan biopreparatlarning o'simliklarning o'sishi va rivojlanish jarayonlariga ta'siri o'rganildi.

Tadqiqot davomida biologik tajriba, kuzatuv, taqqoslash va tahlil metodlaridan foydalanildi. Tajriba ishlari nazorat va tajriba guruhlariga ajratilgan holda olib borildi. Nazorat guruhida manzarali o'simliklar an'anaviy agrotexnik usullar asosida yetishtirildi, tajriba guruhida esa belgilangan me'yorlarga muvofiq mikroorganizmlar asosidagi biopreparatlar qo'llanildi. Biopreparatlar ekishdan oldin urug' va ko'chatlarga ishlov berish hamda vegetatsiya davrida tuproqqa qo'llash orqali sinovdan o'tkazildi.

O'simliklarning o'sish va rivojlanish ko'rsatkichlari (bo'yi, barglar soni, ildiz tizimining rivojlanish darajasi, gullash davri va dekorativ ko'rsatkichlari) muntazam ravishda fenologik kuzatuvlar asosida qayd etildi. Olingan natijalar statistik tahlil usullari yordamida qayta ishlanib, tajriba va nazorat guruhlari o'rtasidagi farqlar ilmiy asosda baholandi.

Pedagogik samaradorlikni aniqlash maqsadida o'quvchilarning biologik bilimlari, amaliy ko'nikmalari va ekologik tafakkurini baholash uchun so'rovnoma, test va amaliy topshiriqlar tizimidan foydalanildi. Tadqiqot natijalarini umumlashtirishda tizimli yondashuv hamda fanlararo integratsiya metodlari qo'llanildi. Mazkur metodlar majmuasi biopreparatlarning biologik samaradorligi bilan bir qatorda ularning biologiya fanini o'qitish jarayonidagi metodik ahamiyatini aniqlash imkonini berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, sinfdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida mikroorganizmlar asosida tayyorlangan biopreparatlarni qo'llash manzarali o'simliklarning o'sishi va rivojlanish ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Tajriba guruhida yetishtirilgan o'simliklarda vegetativ o'sish jarayonlari nazorat guruhiga nisbatan tezlashgani kuzatildi. Xususan, o'simliklarning bo'yi va barglar soni bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichlar tajriba guruhida yuqori bo'lib, ildiz tizimining rivojlanish darajasi ancha faol ekani qayd etildi.

Biopreparatlar qo‘llanilgan o‘simliklarda gullash bosqichining erta boshlanishi hamda gullash davomiyligining uzayishi kuzatildi. Dekorativ sifat ko‘rsatkichlari, jumladan, gul rangining to‘yinganligi va o‘simliklarning umumiy estetik ko‘rinishi tajriba guruhida yuqoriroq bo‘ldi. Bundan tashqari, biopreparatlar ta’sirida o‘simliklarning tashqi muhit omillariga, xususan, namlik va tuproq sharoitlaridagi o‘zgarishlarga chidamliligi oshgani aniqlandi.

Pedagogik natijalar tahlili shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhida ishtirok etgan o‘quvchilarning biologiya faniga bo‘lgan qiziqishi va faolligi sezilarli darajada ortdi. Amaliy mashg‘ulotlar jarayonida o‘quvchilarda biologik jarayonlarni kuzatish, tajriba natijalarini tahlil qilish va xulosalar chiqarish ko‘nikmalari shakllandi. Test va so‘rovnoma natijalari o‘quvchilarning mikroorganizmlar, biopreparatlar va ekologik muvozanatga oid bilimlar darajasi yuqorilaganini ko‘rsatdi.

Olingan natijalar sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda biopreparatlardan foydalanish biologik jarayonlarni samarali o‘rganish, o‘quvchilarning ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish va ekologik ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari mikroorganizmlar asosida yaratilgan biopreparatlarning manzarali o‘simliklar o‘sishi va rivojlanishiga ijobiy ta’siri mavjudligini tasdiqlaydi. O‘simliklarning vegetativ va generativ rivojlanish bosqichlarida kuzatilgan ijobiy o‘zgarishlar mikroorganizmlarning tuproqdagi biologik faollikni oshirishi, ozuqa moddalarning o‘simliklar tomonidan o‘zlashtirilishini yaxshilashi hamda fitogormonlar sintezi orqali fiziologik jarayonlarni faollashtirishi bilan izohlanadi. Xususan, azot fiksatsiyalovchi va fosfat erituvchi mikroorganizmlar o‘simliklarning mineral oziqlanishini optimallashtirib, ildiz tizimi rivojlanishini rag‘batlantirgan.

Gullash jarayonining erta boshlanishi va davomiyligining uzayishi biopreparatlarning o‘simliklarning fiziologik holatiga ijobiy ta’siri bilan bog‘liq bo‘lib, bu holat manzarali o‘simliklarning dekorativ ahamiyatini oshiradi. Tadqiqot davomida aniqlangan stressga chidamlilikning oshishi esa mikroorganizmlar tomonidan sintez qilinadigan biologik faol moddalarning o‘simliklarda himoya mexanizmlarini faollashtirishi bilan tushuntiriladi. Ushbu natijalar biopreparatlarning ekologik xavfsiz alternativ sifatida kimyoviy o‘g‘itlar o‘rnini bosish imkoniyatlarini ko‘rsatadi.

Pedagogik nuqtayi nazardan, sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda biopreparatlardan foydalanish o‘quvchilarning amaliy faoliyatga jalb etilish darajasini oshirib, ularning biologik jarayonlarni kuzatish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirdi. Bu jarayon konstruktiv yondashuv asosida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, tajriba o‘tkazish va ilmiy xulosa chiqarish kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qildi. Natijalarning ijobiyligi biologiya fanini o‘qitishda tajribaviy va tadqiqotga yo‘naltirilgan metodlarning samaradorligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shuningdek, biopreparatlar asosida olib borilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarda ekologik madaniyat va barqaror rivojlanish g‘oyalarini shakllantirishga xizmat qilgani bilan ahamiyatlidir. O‘quvchilar o‘simliklarni yetishtirishda biologik usullarning afzalliklarini amalda ko‘rish orqali ekologik muammolarga ongli munosabat bildirishni o‘rgandilar. Shu tariqa, mazkur tadqiqot natijalari biologiya ta’limida ekologik xavfsiz texnologiyalarni joriy etish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari sinfdan tashqari mashg‘ulotlar jarayonida manzarali o‘simliklarni yetishtirishda mikroorganizmlar asosida yaratilgan biopreparatlardan foydalanish biologik va pedagogik jihatdan yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko‘rsatdi. Biopreparatlarning qo‘llanilishi o‘simliklarning o‘sishi va rivojlanish jarayonlarini faollashtirib, ularning dekorativ sifatlarini yaxshilash bilan bir qatorda tashqi muhit omillariga moslashuvchanligini oshirishga xizmat

qildi. Bu holat biopreparatlarning tuproqdagi biologik faollikni kuchaytirishi va o‘simliklarning mineral oziqlanish jarayonini optimallashtirishi bilan ilmiy jihatdan izohlanadi.

Tadqiqot davomida sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda amaliy tajribalar asosida tashkil etilgan o‘quv faoliyati o‘quvchilarning biologik bilimlarini chuqurlashtirish, mustaqil tadqiqot olib borish ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Biopreparatlar bilan ishlash jarayonida o‘quvchilar biologik jarayonlarni kuzatish, tahlil qilish va xulosalar chiqarish orqali nazariya va amaliyot o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni anglab yetdilar. Bu esa biologiya fanini o‘qitishda tajribaviy va tadqiqotga yo‘naltirilgan yondashuvlarning samaradorligini tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqot biologiya ta’limida ekologik xavfsiz va barqaror rivojlanishga yo‘naltirilgan texnologiyalarni joriy etishning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Biopreparatlardan foydalanish o‘quvchilarda ekologik madaniyat, tabiatga ongli munosabat va mas’uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv ta’lim jarayonida kimyoviy vositalardan foydalanishni cheklash orqali ekologik muvozanatni saqlashga hissa qo‘shadi.

Xulosa qilib aytganda, sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda manzarali o‘simliklarni yetishtirishda mikroorganizmlar asosidagi biopreparatlarni qo‘llash biologiya fanini o‘qitish metodikasini takomillashtirish, o‘quvchilarning amaliy kompetensiyalarini rivojlantirish hamda ekologik ta’lim samaradorligini oshirishning muhim ilmiy-amaliy yo‘nalishi sifatida tavsiya etiladi. Tadqiqot natijalari umumta’lim muassasalarida biologiya fanidan sinfdan tashqari mashg‘ulotlarni tashkil etishda metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi **“O‘zbekiston Respublikasida xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”**gi PF–5712-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-sentabrdagi umumta’lim muassasalarida fanlarni o‘qitishni takomillashtirishga oid qarorlari to‘plami. — Toshkent, 2020.
3. Abdurahmonov A., Qodirov B. Umumiy biologiya va ekologiya asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019. — 320 b.
4. To‘xtayev A.S., Azimov I.T. O‘simliklar fiziologiyasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 286 b.
5. Qayumov N.Q. Mikrobiologiya va biotexnologiya asoslari. — Toshkent: Fan, 2018. — 304 b.
6. Rasulov X.R., Yo‘ldoshev S.S. Agrobiotexnologiya va biopreparatlar**.** — Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. — 248 b.
7. Vaxobov M.M. Biologiya fanini o‘qitish metodikasi**.** — Toshkent: O‘qituvchi, 2017. — 272 b.
8. Glick B.R. Plant Growth-Promoting Bacteria: Mechanisms and Applications. — New York: Springer, 2015. — 335 p.
9. Vessey J.K. Plant growth promoting rhizobacteria as biofertilizers. // Plant and Soil**,** 2003. — Vol. 255. — P. 571–586.
10. Lucy M., Reed E., Glick B.R. Applications of free living plant growth-promoting rhizobacteria. // Antonie van Leeuwenhoek**,** 2004. — Vol. 86. — P. 1–25.
11. Bashan Y., de-Bashan L.E. How the plant growth-promoting bacterium Azospirillum promotes plant growth — a critical assessment. // Advances in Agronomy, 2010. — Vol. 108. — P. 77–136.
12. Tilak K.V.B.R., Ranganayaki N., Pal K.K. et al. Diversity of plant growth promoting rhizobacteria and their applications for sustainable agriculture. // African Journal of Biotechnology**,** 2005. — Vol. 4(12). — P. 1361–1375.